

מיץ ענבים פוטר משקאות זולתו?

"יין פוטר כל מיני משקים" - האם ברכה על מיץ ענבים פוטרת כל מיני משקים?

א) ביאור הספק

הנה בגמרא דף מא ע"ב מובאת שמועה: "דאמר רי חייא: פת פוטרת כל מיני מאכל, ויין פוטר כל מיני משקים". ובתוספות (ד"ה "ויין") הסיקו שיילית הלכתא כוותיה". אולם הרא"ש חיפך הדברים, וכתב (סימן כא): "ואף על גב דפליגי עליה בפת, ביין ליכא דפליג עליה והלכתא כוותיה ביין". והסביר זאת בטוב טעם בסימן כט: "... ולא נהירא, שהיין פוטר כל שאר מיני משקים, אף על גב דברכת בורא פרי הגפן לא שייכא מידי לשאר משקים, לפי שהיין ראש לכל מיני משקים- הוא עיקר לעניין ברכה וכולם טפלים לו". וקשה לומר שמיץ ענבים הוא ראש לכל מיני משקים, ולכן הסברא נותנת (לפי הסבר הרא"ש) שברכתו לא תפטור שאר משקים.

ב) תקנה או עיקר וטפל

וכאן באנו לחקירה: האם יש תקנה מיוחדת שיין יפטור כל מיני משקים, וממילא לא פלוג רבנן, וכל שברכתו גפן בכלל יין הוא, ויפטור אפילו משקים משובחים ממנו, כיון שכבר תיקנו שפוטר כל מיני משקה יהיו מי שיהיו. או שמא דברי רי חייא הם פרשנות (או דוגמא) שעיקר פוטר את הטפל, ולכן דווקא בעיקר כגון יין יפטרו שאר משקים ולא במיץ ענבים. אי נמי יש משקים שחשובים כיום, כגון קפה או ליקרים משובחים היקרים מן היין פי כמה וכמה ואף אותן לא יפטור היין כיון שאינם שייכים לכלל של עיקר וטפל. וממילא אף מיץ ענבים שאינו כלל ועיקר יפטור כל מיני משקאות משובחים, כגון קפה, תה וקקאו.

וכדעת הרא"ש כתבו **התוספות** בדף מא ע"ב, בשם ר"י ור"ת (ד"ה אי): "יין פוטר כל מיני משקים- לפי שעיקר משקה הוא, והוא ראש לכל מיני משקים, ולכך הוא העיקר והם טפלים לו לעניין ברכה" והמרדכי (רמז קלו): "כמו שיין פוטר כל שאר מיני משקים לפי שבעיקר המשקה ישתה יין (=יין הוא המשקה העיקרי באופן כמותי), והוא ראש לכל שאר משקין (=יין הוא המשקה העיקרי באופן איכותי)- לכן הוא עיקר לעניין ברכה, והם טפלים לו; כמו כן פת, לפי שעיקר סעודתו מפת חשובה עיקר לעניין ברכה". וכן כתבו **שבלי הלקט** (ברכות קמג), **אור זרוע** (הלכות סעודה סימן קנה), ובת**שב"ץ קטן** (סימן שכב).

ואף ה**בי"י** (קעד, ד"ה ועל כל) הביא דברי הרא"ש הנ"ל במילואם. וכן העתיק **שו"ע הרב** (סימן קעד, ד). וזה לשון ה**משנ"ב** (סק"ב): "שהוא ראש וראשון לכל המשקים, וכולם נטפלים לו (תוס')".

ודיעות אלו נוטות כצד השני שבחקירה, שיין פוטר משקים מצד הסברא שהעיקר פוטר את הטפל, ואין כאן תקנה מיוחדת ליין. וממילא כשתהיה סברא נגדית, והיין יעשה טפל למשקה חשוב אחר, כגון שמערבים כמה משקין ביחד (פונץ בלעז), או שיהיה מדובר במיץ ענבים וכדומה, נראה בפשטות דלא תפטור ברכתם שאר משקים.

ג) מחלוקת פמ"ג וחיי אדם

מסתבר לן ששני הצדדים בחקירה זו באים לידי ביטוי במחלוקת **הפמ"ג** ו**החיי אדם**. בסוגיין כתב פמ"ג (א"א, ריש סימן קעז): "או יש לומר דיין פוטר כל משקין, אף על גב דלא שתה תחילה כ"א פחות מרביעית משמע (ולבוש סימן קעד ס"ד קעב) אפשר והטעם או דבורא פרי הגפן למאן דאמר מעין שלוש דין תורה וכו' מכל מקום ברכה חשובה היא, ומוציא כולן וכו'. ואם נאמר יין חשוב מאוד עד שקבעו ברכה לעצמו, דכל המשקין טפלים לו בערך- ה"ה פת חשוב מכל מיני מזון, והם טפלים לו בערך". ומדבריו עולה, שגם במי שלא קבע שתייתו על יין היין נשאר חשוב מצד שמו וברכתו ונוטה לצד שאמרנו שיש דין מיוחד ביין ואינו תלוי במקרים אלא לא פלוג.

אמנם **החיי אדם** (כלל נה סעיף ה) שיטה אחרת עימו וסובר שדין היין כדין הפת וכשם שבפת אינו פוטר את הטפלים לו אלא רק כשקובע סעודתו על הפת הוא הדין יין ויפטור שאר משקים דווקא כשקובע שתייתו על היין ומסתבר טעמו דכל זה אינו תקנה מיוחדת ביין אלא נגזר מדין טפל ועיקר, וזה דווקא כשיש סברא לומר כן, כגון שקבע על היין.

ו**בבה"ל** (ד"ה יין) נוטה דעתו כדעת החיי אדם ז"ל: "ועיין בחיי אדם ובנשמת אדם שכתב, דדוקא בשותה יין בקביעות, אבל לא בשותה כום אחד או ב' ואין בדעתו למשוך עצמו ביין וכ"ש כשמקדש ושותה רק כמלא לוגמיו דלא מהני לפטור המשקין אפילו היו המשקין לפניו בשעת ברכה. והנה אף שבמשנה ברורה סתמנו שלא כדבריו מפני שהרבה אחרונים חולקין ע"ז, וסוברין דאפילו בלא קבע לשתות יין ג"כ מהני לפטור שאר משקין כשעומדין לפניו בשעת ברכה, מ"מ נראה דאין להקל רק כששתה עכ"פ כמלא לוגמיו שהוא שיעור חשוב דמייתבא דעתיה". כלומר למעשה הוא נוקט דסגי בשיעור חשוב.

אמנם כמה ראשונים נקטו ממש כמו החיי אדם: כן כתב **במאירי**, שהפטור הוא "בקובע עצמו לשתות" (מא ע"ב) וכן כתב **הרשב"א**: "והא דאמרינן יין פוטר כל מיני משקין לאו במשקים הבאים בסעודה קאמר דמשקים הבאים בסעודה אינם טעונים ברכה כלל כדאמרן אלא בקובע עצמו לשתות קאמר שהן טעונים ברכה, אלא שהיין פוטרן" (מב ע"א, סוד"ה יין). ו**במרדכי** (שם במוסגר, בשם תוס' בחולין קיא ע"א): "תוספת: כשהאדם קובע עצמו על היין, כגון בפורים או בברית מילה- אז היין פוטר". וכן כתב עוד ברמז קנ: "השתא בזה"ז ליכא קבע לשתות יין, ולא שייך ביה למימר הסיבה לשתות, ולא פטר משקין הבאים לאחריהם מלברך לפניהם והוא הדין שמברך לאחריהן". והעתיקו **הדרישה** והוסיף, דהטור לא כתב לחלק בין ימיהם לזה"ז. ואף **בב"י**, אחר שהביא דברי הרשב"א הנ"ל, סיים: "וזהו שכתב רבינו: ואם הביאו להם גם שאר משקין אחר הסעודה", כי בסעודה עצמה שאר משקין ממילא פטורים מברכה. וכיון שאין הב"י מביא חולק עליו, משמע שמסכים עימו. וכן כתב **ערוה"ש** (קעד, ב) דלא **כהגר"ז** (קעד, ד). וכ"כ שו"ת **גינת ורדים** (או"ח, כלל א, ס"ב) **ובאליהו זוטא**.

גם בסוגיא בגמרא יש פנים לכאן ולכאן, שמתוך ההשוואה בין פת ליין ובפת רצה לומר ר' חייא שפוטר גם דברים שאינם נלפתים עם הפת כגון פירות וקינוחים משמע שסובר דיש כאן תקנה בלא סברא, דהרי גם כשאינם

טפלים לפת נפטרים בברכתה. ולטעם זה גם מיץ ענבים יפטור שאר משקים כדין יין שהרי גזירה גזרו ולא חילקו, אבל לפי מה דלא פסקו כוותיה לעניין פת העירו תוסי דלא פסקו כוותיה לעניין יין וסברא היא דיין לא יפטור שאר משקין שאינם טפלים לו וכוונת תוסי דין יש לו דין פת דווקא כשקובע על היין יפטרו שאר משקים שטפלים לו שדרך ללגום יין ולצרף שאר משקאות לרוויה אך וודאי שלא רצו לטעון התוסי דבשום מצב יין לא יפטור שאר משקאות אלא שסברא היא ולא תקנה.

ועיין **בשיטת ריב"ב**, שסובר שדין ר' חייא נובע מדין עיקר וטפלה: "ואם תאמר מאי קמ"ל מתניתין היא זה הכלל כל שהוא עיקר ועימו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה", עיין שם מה שתירץ. ולכן צדדי החקירה תלויים בפסק: שאם פסקנו כרי חייא הרי שהשווה פת ליין ומשמע שתקנה ולא סברא אך אם לא פסקנו כמותו אלא מצד שסברא היא ולא תקנה הרי שנקטנו כצד השני בחקירה. ומתוך כל דברי הראשונים שהזכרנו משמע שסברא היא ומצד שיין חשוב בעיני הבריות וכל שאר המשקין טפילים בעיניהם יחסית ליין.

אמנם מיץ ענבים מסתבר שלא יפטור שאר משקין וכדי לצאת מספק יכוון בברכת הגפן של מיץ ענבים שאין בכוונתו לפטור שאר ברכות, ועוד שעדיף ספק ברכה שאינה צריכה (כגון ששותה אחר מיץ הענבים מיני משקאות קלים וממתקים ומברך עליהם שהכל) כדי להוציא אותנו מבית הספק. ולמד כן אחד האחרונים מדעת **השו"ע** בסימן הנ"ל (קעד, ד) האומר (ע"פ דברים שנאמרו בדעתו בב"י) כי יין של קידוש פוטר יין שבתוך הסעודה, וכן בהבדלה, ויש חולקים ואומרים (דעת **תוס'**) שאין ברכת יין ההבדלה פוטרת יין שבסעודה אא"כ נטל ידיו קודם הבדלה, לכן כדי לצאת מספק אם מבדיל קודם נטילה יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה. ובדיעבד אם לא כיוון פוטר את היין שבתוך הסעודה כי סב"ל. לכן גם בענייננו יכוין בספק גדול שלא יפטרו את המשקין שבסעודה ובדיעבד אם לא כיוון ישתדל לברך שהכל על מיני מתיקה ולפטור בהם שאר משקאות.

ד) ספיקות נוספים

עיין **בערוה"ש** (קעג, ג) שכתב: "ודע שלא מצאתי ברמב"ם ובטור דין זה דיין פוטר כל מיני משקים ולא ידעתי למה והרי גמי מפורשת היא בברכות [מ"א] ובחולין [ק"א] ורק רבינו הב"י כתב דין זה בסעיף בי וגם הרא"ש פסק כן בפ"ו סכ"ו וכן תר"י פסקו שם כן ונ"ל דלפי סוגית הש"ס אין הלכה כן", ע"ש בדבריו. והוסיף להעיר: "ויש להסתפק אם גם השומעים ברכת בפה"ג ויצאו בברכתו אם גם בהם פוטר כל מיני משקים מברכה כשלא שתאו מכוס של ברכה ועתוסי' פסחים ק ע"א, ד"ה ור"י".

ועיין עוד **בריטב"א** בסוגיין, שכתב שדווקא יין שבתוך הסעודה פוטר משקים שבתוך הסעודה, ויין שלאחר הסעודה פוטר משקים שלאחר הסעודה. ולפי דבריו יין קידוש לא יפטור משקאות שבתוך הסעודה, שהיין לפני הסעודה והמשקאות בתוך הסעודה. ו**המהריק"ש** הגיה על השו"ע, שדווקא יין פוטר כשהוא בתוך הסעודה. והסבירו **מהרי"ו הל"ו** דאחר הסעודה גם כן פוטר אך דווקא כשקובע על היין. והסיק בזה שו"ת **פעולת צדיק**, דיין שבא לפני הסעודה אך מחמת הסעודה אף בשתיית עראי סגי.

ועיין עוד **בהגהות רעק"א**, שהביא בשם **תשובת בתי כהונה**, דיין ששותים לשם מצווה אינו פוטר, והעיר **ממג"א** סקי"ד, דכום קידוש פוטר. **ומהרש"ם** ביאר, דדווקא כום קידוש שבא לשם הסעודה פוטרו לא שאר שתית יין של מצווה. וכן נקט בספר **שבות יצחק** (יד, ב) בשם אחד מגדולי הדור, וכן שמעתי בשם פוסק הדור **הרב אלישיב** שליט"א.

מסקנה: דין יין שפוטר שאר משקים יש בו ספקות **ותנאים**, ולכן אין להרחיב דין זה למיץ ענבים שגרע טפי מיין, **אלא** יברך שהכל על מיני מתיקה ויפטור שאר משקים בברכה זו, על אף שקידש על מיץ ענבים.